

Referanser: MKR 14/08, 36/14, 07/15, 32/15, KR 47/15, 51/15, SKR 19/15, KM 11/06,12/06, 07/12, 11/13

Arkivsak: 14/6437 - 3 (16/3078)

Saksdokumenter:

KM 15.1/16 - Religionsmøte ved kirkelige handlinger, Bispemøtet 2016 (ettersendes)

Religionsmøte og dialog

Sammendrag

Det norske samfunn er i rask endring. På tros- og livssynsfeltet er mangfoldet større og synligere enn noen gang tidligere. Den norske kirke er ikke lenger en statskirke, og kirken må fortolke sin nye rolle som folkekirke i et flerkulturelt og livssynsåpent samfunn med en stat uten religiøs preferanse. Denne saken handler om Den norske kirkes selvforståelse og rolle i mangfoldssamfunnet.

Den norske kirke vil, sammen med andre kirkesamfunn, videreføre den kristne kulturarven i en tid med økende sekularisering og livssynsmessig mangfold. Kirken skal fortsette å forkynne frelsen i Jesus Kristus og invitere mennesker til kristen tro og fellesskap. Vi skal møte medmennesker med respekt og toleranse og synliggjøre at Guds kjærlige omsorg gjelder alle mennesker. En av måtene å gjøre dette på, er gjennom tros- og livssynsdialogen og i dialogisk væremåte overfor mennesker med annen eller ingen religiøs tro.

Samfunnsutfordringene er så store at vi er nødt til å samarbeide på tvers av livssyn og kulturelle forskjeller. Klimautfordringer og flyktninger utfordrer vårt velferdssamfunn og krever nye løsninger og kreativt og konstruktivt samarbeid mellom mange samfunnsaktører, både lokalt, nasjonalt og internasjonalt. Den norske kirke skal fortsette å være en viktig etisk premissleverandør inn i samfunnsdebattene.

Kirken må være i front for å forsvare alles rett til tros- og livssynsfrihet og bidra til at alle i vårt samfunn får utøve sin religion, både privat og i det offentlige rom. På det medmenneskelige planet er det veldig mye vi kristne har til felles med mennesker med en annen eller ingen tro, og rommet for dialog, samarbeid og vennskap er stort.

Saksutredningen gir innledningsvis greie for Norge som et flerreligiøst samfunn, for så å redegjøre for kirkens selvforståelse i en interreligiøs kontekst. Videre utfoldes forståelsen av tros- og livssynsdialog, religionsmøte og dialog i lokalmenigheten, religionsmøte i et samfunnsperspektiv og avslutningsvis en refleksjon over relevansen det flerreligiøse samfunnet og religionsdialog har for arbeidet med ny kirkeordning.

Saken har som mål å inspirere til refleksjon over kirkens rolle i et flerreligiøst og flerkulturelt samfunn, samt å identifisere utfordringer Den norske kirke må arbeide videre med.

Mange av de kulturelle utfordringene vi står overfor i møte med nye landsmenn med en annen tro enn kristendommen, vil vi også kunne erfare i møte med kristne innvandrere. Men denne kirkemøtesaken konsentrerer seg om dialog og møter med andre religioner og livssyn enn vårt eget.

Forslag til vedtak

Kirkerådet anbefaler Kirkemøtet å fatte følgende vedtak:

Kirkemøtet anerkjenner de tros- og livssynsdialogene som skjer i dag. Dialog og dialogisk tilnærming til mennesker med annen tro styrker og utdyper vår egen tro og gjør oss bedre i stand til å utføre kirkens oppdrag, både som en forkynnende og diakonal kirke.

Mennesker med ulik tro og livssyn deler mange av de samme livsvilkår og hverdagslige erfaringer. Dialog er nødvendig for å skape gode mellommenneskelige relasjoner og et godt og fredelig samfunn hvor religion spiller en konstruktiv samfunnsbyggende rolle.

Vi står overfor store utfordringer – for eksempel knyttet til miljø, flyktninger og utvikling av velferdssamfunnet – som vi må løse i fellesskap. Dialog og samhandling er redskaper for å motvirke fordommer, fremmedfrykt og religiøs ekstremisme.

Dialogen bidrar til selvinnsikt og refleksjon og øker evnen til nytenkning og endring. Dette setter oss bedre i stand til å leve sammen i kirken – og i storsamfunnet – med et mangfold av meninger og tradisjoner.

Kristendommen er den kulturbærende religiøse tradisjonen i vårt land. Det gir Den norske kirke styrke og muligheter til å spille en viktig samfunnsrolle. Vi vil fornye og ta vare på kulturarven i et konstruktivt samspill med andre kirkesamfunn, tros- og livssynsamfunn og myndighetene. Sammen med dem vil kirken være med å legge til rette for et livssynsåpent samfunn hvor alles tros- og livssynsfrihet ivaretas.

1. Kirkemøtet oppfordrer de lokale menighetene til å:
 - Synliggjøre møteplasser for dialog og samhandling mellom mennesker med ulik tro og livssyn og skape enda flere slike
 - Bruke dialogiske arbeidsmetoder i gudstjeneste og diakoni
 - Styrke arbeidet med tros- og livssynsdialog i trosopplæringen

- Synliggjøre dette arbeidet i planer og rapportering slik at menighetene kan dra nytte av hverandres erfaringer
2. Kirkemøtet vil løfte fram de erfaringene mange kirkelige organisasjoner har med flerreligiøse og flerkulturelle samfunn. Misjonsorganisasjoner, barne- og ungdomsorganisasjoner og andre som har lang dialogerfaring, slik som de kirkelige dialogsentrene, Kristent Interkulturelt Arbeid (KIA), Kirkens Nødhjelp, Norske kirkeakademier og Kirkens Bymisjon, oppfordres til å være aktive i dialogarbeidet i menighetene og i samfunnsdebatten.
 3. Kirkemøtet anmoder Bispemøtet, i samarbeid med Teologisk nemnd i Mellomkirkelig råd, Egede Instituttet og de teologisk lærestedene, om å arbeide videre med religionsteologi (dialogteologi) i lys av Den norske kirkes lære. Det er særlig aktuelt å reflektere over Den norske kirkes forhold til jødedom og islam.
 - Kirkemøtet ser behovet for styrket kompetanse:
 - Kirkemøtet henstiller til Bispemøtet og Kirkerådet om å sette spørsmål knyttet til religionsmøte, dialog og et tros- og livssynspluralistisk samfunn på dagsorden i etterutdanningen av kirkelige ansatte.
 - Kirkemøtet oppfordrer Kirkerådet, Mellomkirkelig råd, Samisk kirkeråd og Bispemøtet om at det utarbeides studie- og kursmateriell med utgangspunkt i boka Dialogteologi på norsk og Bispemøtets veiledning om kirkelige handlinger i et flerreligiøst perspektiv.
 - Kirkemøtet oppfordrer de teologiske lærestedene til å styrke forskning og undervisning om religionsmøte og dialog.
 - Kirkemøtet oppfordrer de kirkelige dialogsentrene, i samarbeid med Kirkerådet, Mellomkirkelig råd og Samisk kirkeråd, til å utvikle ressursmateriell om kulturmøter og dialog til bruk i trosopplæring både for barn, unge og voksne.
 - Kirkemøtet oppfordrer de kirkelige dialogsentrene til å legge til rette for erfaringsutveksling mellom menigheter.
 4. Kirkemøtet ser verdien av kompetansen til de kirkelige dialogsentrene i bispedømmene. De er en svært viktig ressurs for menighetenes arbeid med kulturmøter og dialog.
 5. Kirkemøtet ber om at perspektivene i denne saken blir tatt med i arbeidet med ny kirkeordning slik at nyordningen setter oss i stand til å være luthersk kirke i et økumenisk fellesskap i et flerreligiøst og livssynsåpent samfunn.

Saksorientering

0. Innledning

Innholdet i saksutredningen:

- Kap. 1: Saksdokumentet begynner med et bakgrunnskapittel som gjør greie for Norge som et flerreligiøst samfunn og ser på hvorfor og hvordan religionsdialog er en del av kirkens oppdrag i verden.
- Kap. 2: Neste kapittel gjør greie for kirkens selvforståelse i møte med andre religioner og livssyn med eksempler fra økumeniske dokumenter. Her drøftes også sammenhengen mellom misjon og dialog, og misjonsorganisasjoners arbeid med dialog nevnes. Det samme gjør Samisk kirkeråds erfaringer med kulturmøter, og i et eget avsnitt nevnes spesielle utfordringer knyttet til forholdet til jødedom og islam.
- Kap 3: Kapittel tre forklarer hva tros- og livssynsdialog er og beskriver kort ulike former for dialog og ulike aktører i dialogen. Et avsnitt handler om ungdom og dialog og nevner utfordringer fra Ungdommens kirkemøte. Kapitlet avsluttes med å peke på noen krevende sider ved dialogen.
- Kap. 4: Dette kapitlet handler om religionsmøte og dialog i lokalmenigheten. En ser på hvordan dialogen kan fungere i gudstjeneste og forkynnelse, trosopplæring og diakoni. Kapitlet omtaler dialogsentrene i bispedømmene og behovet for økt kompetanse og samhandling i kirken.
- Kap. 5: Religionsdialog må sees i et samfunnsperspektiv. Kapitlet ser særlig på nasjonale og internasjonale dialoger og spør om dialogen har en egenverdi, eller om den blir et instrument for å forebygge konflikter og religiøs ekstremisme.
- Kap. 6: Siste kapittel reflekterer over relevansen det flerreligiøse samfunnet og religionsdialogen har for arbeidet med ny kirkeordning. Hvordan utfordrer det vår selvforståelse som folkekirke når ca. 25% av befolkningen tilhører andre religioner?

Til slutt i sakspapiret blir det gjort greie for de økonomiske konsekvensene av saken.

Kirkemøtesaken har som mål å:

- Bidra til at Den norske kirke utrustes til å ivareta sin rolle og oppdrag i vårt flerreligiøse og flerkulturelle samfunn.
- Identifisere særlige utfordringer som det må arbeides videre med i Den norske kirke, og utvikle strategier for arbeidet med tros- og livssynsdialog i kirken og for samhandling med myndigheter og andre aktører i samfunnet.
- Inspirere og gi føringer for arbeidet med tros- og livssynsdialog på ulike nivåer i kirken.
- Se hvordan utformingen av ny kirkeordning henger sammen med økumeniske relasjoner og situasjonen med flere tros- og livssynssamfunn i det norske samfunnet.

Bakgrunn

1.1 Norge – et flerkulturelt samfunn

«Trær har røtter – mennesker har føtter.»

Ordtaket minner om at mennesker til alle tider har vært på vandring. Det normale er at stater og samfunn er etnisk, kulturelt og religiøst mangfoldige. Norge har vært spesielt som har hatt en så homogen befolkning og en grunnlovsfestet religion som i 1970 fortsatt hadde over 90 % av befolkningen som medlemmer. Rundt 2010 var ca. 80 % medlemmer, men i dag er tallet sunket til ca. 73%.¹ Nedgangen skyldes i hovedsak befolkningsvekst og innvandring og ikke nedgang i absolutte tall.

Men staten Norge er etablert på territoriet til to folk, samer og nordmenn, og også i vårt land har vi alltid hatt innslag av ulike folkegrupper. Nordmenn utvandret til andre land, og mange kom tilbake med nye kulturelle impulser. Kultur møter er derfor ikke noe nytt fenomen. Lite av det vi i dag forbinder med «typisk norske verdier», har sine røtter i Norge, men er resultat av kulturpåvirkning utenfra. Det som er nytt i våre dager, er at kulturpåvirkningen er mer intens som følge av en økende globalisering. Ikke minst har kommunikasjonsteknologi og økt innvandring siden 1960/70-tallet gjort Norge til et flerkulturelt og flerreligiøs samfunn.

Den senere tid har krigene i Syria og Irak og forhold i land som Afghanistan og Eritrea, drevet millioner av mennesker på flukt. I 2015 kom over en million flyktninger til Europa, av dem ca. 30.000 til Norge. Vi kan forvente høyere tall i 2016 og de neste årene på grunn av krig, grove menneskerettighetsbrudd og miljøkrise.

Kirkene i Europa har et stort ansvar for å sette en etisk standard for hvorledes våre samfunn bør ta imot medmennesker i nød. Det er utfordrende for oss – både som samfunn og enkeltpersoner – å takle at titusener av nye mennesker skal gis beskyttelse og integreres på en verdig og skikkelig måte. Kirkene har en viktig oppgave i å tydeliggjøre utfordringer og å skape rom for åpne samtaler om krevende realiteter og usikkerhet i møte med raske samfunnsendringer, samtidig som vi fastholder de kristne grunnverdiene gjestfrihet og nestekjærlighet. Den norske kirke bør spille en viktig rolle som etisk premissleverandør i samfunnsdebattene om asylpolitikk og integrering, samtidig som vi gjennom praktisk diakonalt arbeid og dialog i lokalsamfunnene bidrar til en god integrering av nye landsmenn.

I denne sammenheng kan det også være nyttig å minne om at mange av innvandrerne til Norge kommer fra en kristen bakgrunn. Ortodokse fra Eritrea og Etiopia, evangeliske kristne fra Vest-Afrika, tverrkonfesjonelle fra Sørøst-Asia eller katolikker fra Filippinene og Sør-Amerika, for å nevne noen eksempler, bidrar til at også norsk kirkeliv blir mer flerkulturelt og mangfoldig enn vi har vært vant til. Denne saken handler om vårt møte med landsmenn som ikke er kristne. Men mange av de kulturelle utfordringene vi støter på i møtet med dem, er også aktuelle i møte med kristne minoriteter.

Samtidig endres det religiøse bildet fordi flere nordmenn ikke er medlem av noe trossamfunn, og fordi innvandringen av mennesker med annen religiøs bakgrunn øker. Likevel er Norge fremdeles preget av at Den norske kirke har ca. 74 % av befolkningen som medlemmer.

¹ <https://www.ssb.no/164130/utvikling-av-medlemstall-i-den-norske-kirke.1970-2012.absolutte-tall-og-andel>

Av de fem millionene som var bosatt i Norge 1. januar 2014, var 11,5 % medlemmer av tros- og livssynssamfunn utenfor Den norske kirke. Om lag 6,5 % av befolkningen var medlemmer i andre kristne trossamfunn, 2,5 % var medlemmer av muslimske trossamfunn, og 1,5 % tilhørte andre livssynssamfunn. I overkant av 10 % av befolkningen hadde ingen formell tros- eller livssynstilknytning.²

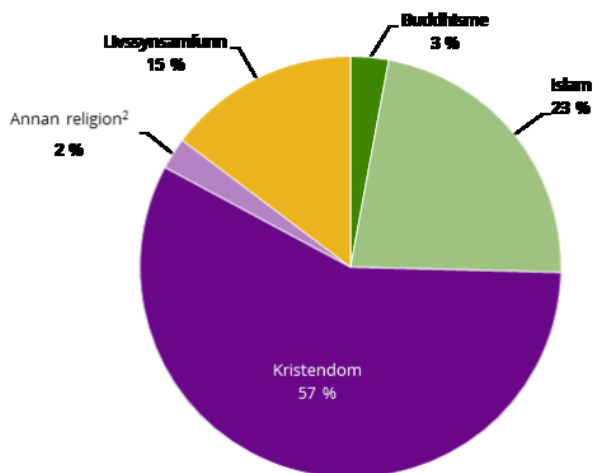
Når Kirkemøtet nå skal diskutere en sak om religionsmøte og dialog, er det viktig å ha i mente at vi som er medlemmer i Den norske kirke, representerer majoritetsreligionen, og at både de som tilhører andre kristne konfesjoner eller andre tros- og livssyn, tilhører relativt små minoritetsgrupper.

Medlemmer i trossamfunn som mottar offentlig støtte pr. i jan. 2014.

Kristendom utenom Dnk	337 316
Islam	132 135
Livssyn (HEF)	86 444
Buddhisme	17 087
Hinduisme	7 382
Sikhisme	3 363
Bahai	1 127
Jødedom	781
Andre trus- og livssyn	1 651

Kilde: SSB

Figur 1. Medlemmer¹ i tros- og livssynssamfunn som mottok offentlig stønad og er utanfor Den norske kyrkja, etter religion/livssyn. 1.1.2014

¹ Omfatter berre medlemmer det vert mottake offentlig stønad for.

² Omfatter Bahai, Hinduisme, Jødedom, Sikhisme og andre trusreligionar.

Kjelle: Statistisk sentralbyrå.

² SSB-tall 2014

1.2 Folkekirke i et flerreligiøs samfunn

Den norske kirke kan ikke velge *om* vi skal relatere oss til et religiøst og kulturelt mangfold, men må reflektere over *hvordan* vi skal gjøre det. Det er midt i dagens virkelighet at kirken skal være bekjennende, misjonerende, tjenende og åpen. Mangfoldssamfunnet utfordrer Den norske kirkes selvforståelse og rolle. Hvordan klarer vi, sammen med andre kirkesamfunn, å videreføre kristen tro og tradisjon og samtidig gi rom for ulike religioner og livssyn i norsk kultur og samfunnsliv?

Som kristne er vi kalt til å vitne om evangeliet om frelsen i Jesus Kristus med det sikte å innby mennesker til kristen tro og fellesskap. Dette skal vi gjøre samtidig som vi møter alle mennesker, uansett hvilken tro de har, med respekt og nestekjærlighet. Forholdet mellom misjon og dialog kommer vi tilbake til i neste kapittel.

Det er en del av kirkens samfunnsoppdrag å forsvare alles rett til tros- og livssynsfrihet slik at de kan utøve sin religion, både privat og i det offentlige rom. På det menneskelige planet er det veldig mye vi kristne har til felles med mennesker med en annen tro, og rommet for samarbeid og vennskap er stort. Kirken må alltid minne om at alle mennesker er skapt i Guds bilde, og at vi aldri skal relatere oss til mennesker med en annen – eller ingen – tro som en trussel eller fare.

Endringen av relasjonene mellom staten og Den norske kirke henger sammen med både økende religiøs mangfold og sekularisering. Vi er kirke i et flerkulturelt samfunn med en stat uten religiøs preferanse. Det finnes knapt et lokalsamfunn i dagens Norge som ikke har innbyggere med ulik religion og livssyn. Dette er en historisk ny situasjon for Den norske kirke. Etter grunnlovsendringene i 2012 relaterer statlige organer, slik som Kulturdepartementet, seg i større grad til Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (STL) og til paraplyorganisasjonene Norges Kristne Råd og Islamsk Råd Norge, når det gjelder saker som har med livssyn og religion å gjøre. Den tid er forbi da Den norske kirke automatisk var førstevalget når staten trengte råd eller samarbeid knyttet til religion. Dette er en ønsket utvikling også fra Den norske kirkes side som har arbeidet for å endre relasjonen til staten, og som har støttet hovedprinsippene i Stålsettutredningen om en sekulær stat i et livssynsåpent samfunn.³

Kirkemøtet må gi retning og tenke strategisk om hvordan Den norske kirke nå skal forholde seg til sekulære myndigheter og til andre tros- og livssynssamfunn. Hvilke konsekvenser vil det ha for Den norske kirkes selvforståelse og rolle – lokalt og nasjonalt – at det norske samfunnet er ganske annerledes enn bare for noen tiår siden? Hvilke nye endringer ser vi komme som kirkens ansatte, folkevalgte og frivillige må forholde seg til? Hva betyr det for det enkelte medlem at kirken ikke lenger er statskirke – men «folkekirke» i et samfunn hvor ca. 25 % av befolkningen ikke er medlemmer i kirken?

Kulturmøter har historisk sett gjort vår norske kultur rikere, men også utfordret den. Den norske kirke har grunn til å være stolt og takknemlig for hvordan kristendommen og lutherdommen har bidratt til å utforme det norske velferdssamfunnet. Nå må vi være med på å forme framtidens samfunn i enda større grad enn før i samarbeid med andre trossamfunn, noe som gir nye og spennende muligheter for samspill mellom religiøse aktører, andre sivilsamfunnsorganisasjoner og myndighetene.

³ NOU 2013: 1 Det livssynsåpne samfunn. En helhetlig tros- og livssynspolitik

I denne sammenheng må vi også minne om at Den norske kirke har vært knyttet til statsmakten. Vi har også en sår historie hvor kirken sammen med statsmakten har undertrykt og diskriminert minoriteter. Det er nok å minne om «jødeparagrafen» i Grunnloven og om behandlingen av samer og tatere/romanifolk og andre minoriteter. Friheten for andre kristne til å forkynne offentlig ble kjempet fram i første del av 1800-tallet, og full religionsfrihet fikk vi formelt sett ikke før i 1964. I dag er fortsatt om lag tre fjerdedeler av befolkningen medlem av Den norske kirke, og vi har fremdeles på ulike måter en privilegert posisjon i samfunnet. Dette bør vi ha i mente i møter og dialoger med andre. Vi kommer ikke med blanke ark, og vi må derfor være særlig bevisste på dialogens forutsetning om at vi skal møtes som likeverdige partnere.

Kirkefolk har vært pionerer i å forholde seg til mennesker med annen tro og kultur. Ingen annen institusjon i Norge har så lang internasjonal erfaring og kjennskap til ulike kulturer som kirken. Gjennom samarbeidet med misjonsorganisasjoner, Kirkens Nødhjelp, søsterkirker og økumeniske organisasjoner har Den norske kirke opparbeidet seg en unik kompetanse som kommer til nytte når vårt eget samfunn nå begynner å likne mer og mer på resten av verden.

Samisk kirkeråd vet mye om møtet mellom tradisjonell samisk kultur og kristendom. Mellomkirkelig råd har over 20 års erfaring med religionsdialog, og for eksempel Areopagos og Egede Instituttet har arbeidet mye med sammenhengen mellom misjon og dialog. Kirken og de kristne organisasjonene har et ansvar for å bidra med sin kompetanse i den videre utviklingen av den norske velferdsstaten i en flerkulturell kontekst. Ved å gjøre dette kan kirken vise seg som en relevant samfunnsaktør og en attraktiv samarbeidspartner for myndigheter og andre institusjoner og organisasjoner.

1.3 Tidligere drøftinger på Kirkemøtet

I 2006 behandlet Kirkemøtet saken «Utfordringer i religionsmøtet» (KM-sak 12/06), noe som bl.a. førte til etableringen av prosjektet «Religionsmøte og menigheten» (ROM-prosjektet). Kirkemøtet vedtok i 2006 også «Veiledning i religionsmøte». Det ble også laget annet materiell omkring 2006-07 som nå er modent for revisjon og oppdateringer.

ROM-prosjektet ble videreført i Mellomkirkelig råds arbeid med religionsdialoger og i samarbeidet med Emmaussenteret (Areopagos) som ble omdannet til Kirkelig dialogsentre i 2010 i samarbeid med Oslo bispedømme. Senere er det etablert kirkelige dialogsentre i Bjørgvin og Stavanger.

I 2008 vedtok Mellomkirkelig råd «Hovedprinsipper for Mellomkirkelig råds interreligiøse engasjement» (MKR 14/08) som gjør greie for både den teologiske og den politiske eller allmenne begrunnelsen for å drive dialogarbeid. Dokumentet har vært styrende for Mellomkirkelig råds interreligiøse arbeid fram til i dag, men det trengs å revideres.

KM-saken 07/12 «Misjon til forandring» er viktig også for denne saken om religionsmøte og dialog. Den direkte bakgrunnen for saken i 2016 er Kirkemøtets bestilling i 2012:

«Kirkemøtet ber om at Bispemøtet og Mellomkirkelig råd jobber videre med spørsmål knyttet til religionsteologi, kulturforståelse og dialog, samt praktiske spørsmål om kirkens forhold til andre religioner og det flerreligiøse samfunnet.» (Vedtak KM-sak 07/12).

Bispemøtet har fulgt opp dette og utarbeidet en veiledning om religionsmøte ved kirkelige handlinger. Verbum forlag har nylig utgitt artikkelsamlingen *Dialogteologi på norsk* i samarbeid med Mellomkirkelig råd. Begge disse er en viktig bakgrunn for sakspapiret.⁴

Saken på årets Kirkemøte handler om kirkens relasjon til *andre religioner og livssyn* og ikke om kristne med annen kulturell bakgrunn, selv om det er overlappende tematikk. Kirkemøtet må ved en annen anledning komme tilbake til hvordan saken «Kristne innvandrere og menighetene i Norge» (KM-sak 07/09) følges opp.

Kirkemøtet i 2013 behandlet høringsuttalelsen fra Den norske kirke til «Det livssynsåpne samfunn. En helhetlig tros- og livssynspolitikk» (NOU 2013) som ble lagt fram i 2013 (KM-sak 11/13). Dette har også relevans for KM-saken i 2016, men vil likevel ikke bli nærmere omtalt i dette sakspapiret. Kirkemøtet vil måtte komme tilbake til det som i større grad handler om religionspolitikk når regjeringen legger fram forslag til ny lovgivning om tros- og livssynsforhold.

1. Kirkelig selvforståelse i møte med andre religioner

Kirkemøtesaken har ikke som mål å utmeisle teologi om Den norske kirkes syn på andre religioner, og det er neppe ønskelig, for her finnes det ulike synspunkter og tilnærminger.

I spennet mellom det allmenne og det eksklusive i vår tradisjon møter vi de *religions-teologiske* utfordringene til vår egen teologi: Hvis Gud er én, hvorfor er det så mange religioner? Finnes det flere veier til Gud? etc. «Religionsteologi» brukes om læren om religioner, refleksjoner over likheter og forskjeller og de ulike religionenes syn på hverandre.

Boka *Dialogteologi på norsk* introduserer et nytt begrep. «Dialogteologi» tar utgangspunkt i konkrete hendelser og situasjoner vi møter som kristne i hverdag og arbeid i møte med mennesker med annen tro og livssyn. Det reflekteres teologisk over disse erfaringene og deres relevans for synet på og praksis med egen og andres tro.

Forenklet kan vi si at religionsteologien har en mer læremessig og dogmatisk tilnærming, mens dialogteologien er mer åpent reflekterende og erfaringsbasert. Vi skal ikke gå nærmere inn på begrepsdefinisjoner, men viser til vedlagte dokumenter som forklarer dette mer inngående. I Del 3 forklares begrepet «dialog».

2.1 Kirken i møte med andre religioner og livssyn

Kristendommen oppsto og har utviklet seg i møte mellom ulike religioner og kulturer. Tematikken som reises i denne saken, er derfor like gammel som kirken selv, og Bibelen har mange fortellinger om møter mellom mennesker med ulik tro.

Som kristne tror vi at Gud forholder seg til *alle* mennesker som skaper og som opprettholder av alt liv. Gud har skapt alle mennesker med evne og lengsel etter en gudsrelasjon og med iboende kunnskap om rett og galt. Vi tror videre at Gud inngikk en pakt med Abraham som fullbyrdes gjennom mennesket Jesus fra Nasaret. Kirken

⁴ Beate Fagerli, Anne Hege Grung, Sven Thore Kloster og Line Marie Onsrud (red.): *Dialogteologi på norsk*, Verbum 2016

forkynner frelsen i Jesu Kristi død og oppstandelse, og mennesker får del i Guds nåde i dåpen og blir innlemmet i kirkens trosfellesskap.

Dynamikken mellom det allmenne og det eksklusive i relasjonen mellom Gud og menneskene gjenspeiles i kirkens oppdrag – hvor vi både forholder oss til alle som medmennesker uavhengig av tro – og samtidig innbyr til dåp og et kristent trosfellesskap. Misjon (i betydningen «evangelisering») og dialog er begge forankret i Bibelens tekster om mellommenneskelige relasjoner og om forholdet mellom Gud og menneskene.

I spennet mellom det almene og det eksklusive i vår kristne tradisjon møter vi slike *religionsteologiske* utfordringer som: Hvis Gud er én, hvorfor er det så mange religioner? Finnes det flere veier til Gud? Hva betyr Jesu ord om at «Ingen kommer til Far uten ved meg»? Hva med dem som aldri har hørt om kristendommen? Finnes det glimt av Gud i flere religioner? Finnes det overlappende trosforestillinger og verdier mellom kristendom og andre religioner – og hva sier i så fall det om Gud?

Det finnes ulike svar på disse spørsmålene i Den norske kirke, og vi har ikke en lære om forholdet til andre religioner. Ulike kirkelige tradisjoner vil også tenke litt forskjellig om kristendommens relasjon til andre religioner. De som arbeider med evangelisering overfor ikke-kristne, vil ha andre innfallsvinkler til denne tematikken enn de som samarbeider praktisk med annerledes troende om trosfrihet og andre menneskerettigheter. De som driver misjon overfor jøder, har et annet utgangspunkt enn de som driver misjon overfor ateister.

Saken legger som nevnt ikke opp til å drøfte selve religionsteologien, men Kirkemøtet oppfordres til å drøfte *behovet – og arenaer* – for dypere teologisk refleksjon og økt kunnskap om Den norske kirkes syn på andre religioner. Dette er ikke minst viktig med tanke på trosopplæring, ikke bare for barn og unge, men også for voksne medlemmer. De aller fleste eksponeres i dag for annen tro og livssyn enn kristendommen – på skolen, blant naboer, i vennegjengen, på arbeidsplassen, i offentlig debatt. Derfor trengs mer kunnskap både om egen og andres tro.

Boka *Dialogteologi på norsk* drøfter vår kirkes tro i møte med andre religiøse tradisjoner, både teologisk og ikke minst ut fra de konkrete erfaringer prester og andre har gjort seg i møte med mennesker med en annerledes tro i sitt virke i menigheten. Her tas også spørsmålet om «sannheten» opp.

Kirkelig dialogsenter gir på sin nettside eksempler på hvorledes bibeltekster kan leses med et dialogisk blikk. Ressursmaterialet for konfirmasjonstiden – *Sier vi* – inneholder også eksempler på bibelfortellinger som egner seg i dialogarbeidet. Bispemøtets vedlagte veiledning inneholder en teologisk refleksjon over kristendommens forhold til andre religioner med henvisning til aktuelle bibeltekster.

Dette sakspapiret velger derfor å ikke gå grundigere inn i det bibelske materialet, men viser til de nevnte dokumentene.⁵

Her skal vi i stedet gi noen eksempler på hva økumeniske dokumenter sier om kirkens selvforståelse i møte med andre religioner:

Kirkelig dialogsenter: <http://www.kirkeligdialogsenter.no/oslo/dialogiske-tekstgjennomganger>
-*Sier vi* finnes i elektronisk utgave på <http://siervi.no/>

Vi kjenner ingen annen vei til frelse enn Jesus Kristus, men vi kan heller ikke sette grenser for Guds frelsende gjerning.

Kirkenes verdensråds misjonskonferanse, 1989

Guds misjon når lenger ut enn kirkens grenser.

For kirken kan en trinitarisk tilnærming gi mulighet for å understreke det unike ved Kristus – samtidig som den vedkjenner seg at Den hellige ånd virker inn på forhold utenfor kirken, og at Gud handler i skaperverket og i andre religioner.

Det lutherske verdensforbund: Misjon i kontekst, 2004

Vi husker på Kristi offer på korset og hans oppstandelse for verdens frelse, vi som har mottatt Den hellige ånds kraft. Derfor er vi kalt til autentisk dialog, respektfullt engasjement og ydmykt vitnesbyrd blant mennesker av annen tro – og av ingen tro – om Kristus som den den enestående/eneste. Vårt virke preges av frimodig tillit til evangeliet; det bygger vennskap, søker forsoning og praktiserer gjestfrihet.

Et felles kall, Edinburg 2010

. . vi ser på mennesker med en annen tro som vår neste i den bibelske betydningen av ordet. De er mennesker skapt i Guds bilde. Gud elsker dem, og Kristus døde for syndene deres. Vi vil prøve å ikke bare se dem som en neste, men å adlyde Kristi undervisning ved å være en neste for dem.

Vi bekrefter dialogens rettmessige plass i møte med mennesker av en annen tro, slik Paulus engasjerte seg i diskusjon med jøder og hedninger i synagogen og på offentlige arenaer. Som en legitim del av vår kristne misjon kombinerer en slik dialog tilliten til at Kristus er enestående og evangeliet er sant, med å lytte til andre med respekt.

Cape Town-erklæringen, Lausanne 2010

De to sistnevnte dokumentene ble til i forbindelse med 100-årsmarkeringen av misjonskonferansen i Edinburgh i 2010, og de omtales nærmere i Kirkemøtesaken om misjon i 2012. I Misjonsdokumentet fra Kirkenes verdensråd som har fått bred økumenisk tilslutning, heter det:

Alle kristne, kirker og menigheter er kalt til å være levende budbærere av evangeliet om Jesus Kristus, de gode nyhetene om frelse. Evangelisering er å dele vår tro og overbevisning med andre mennesker, med både trygghet og ydmykhet. Når vi deler vår tro, gir vi en gave til andre, en gave som gjør kjent Guds kjærlighet, tilgivelse og nåde i Kristus.

Kirken er til stede i flerreligiøse og flerkulturelle kontekster, og ny kommunikasjonsteknologi gir også mennesker fra forskjellige deler av verden mer kjennskap til hverandres liv og levnet. Både lokalt og globalt arbeider kristne sammen med mennesker av andre religioner og kulturer for å bygge samfunn med kjærlighet, fred og rettferdighet.

Mangfold er en utfordring for kirkene. Derfor er en oppriktig forpliktelse til interreligiøs dialog og tverrkulturell kommunikasjon uunnværlig. Hvordan forstår vi de økumeniske kjerneverdiene om felles vitnesbyrd og livgivende misjon i en verden av mange religioner og kulturer?»

Kirkenes verdensråd; Sammen på vei mot livet, 2013

I dokumentet «Kirken – på vei mot en felles visjon» fra Kirkenes verdensråd (Faith & Order-kommisjonen 2012) som Kirkemøtet skal uttale seg om, omtales relasjonen til andre religioner slik:

Kristne er i dag blitt mer klar over det brede spekteret av religioner som er forskjellige fra deres egen, og de positive sannhetene og verdiene som disse inneholder.

Dette får kristne til å bli minnet om de evangelieavsnittene hvor Jesus selv taler positivt om dem som var “fremmede” eller “andre” i forhold til hans tilhørere (jf. Matt 8,11-12, Luk 7,9; 13,28-30). Kristne anerkjenner religionsfrihet som en av de grunnleggende sidene ved menneskeverdet. Og i den kjærlighet [charity] som Kristus selv kaller til, søker de å respektere dette menneskeverdet og føre samtale med personer av andre religioner. Dette gjør de ikke bare for å dele den kristne tros rikdom med dem, men også for å verdsette alle de elementene av sannhet og godhet som er til stede i disse religionene. Da evangeliet i tidligere tider ble forkynt til dem som enda ikke hadde hørt det, ble det ikke alltid vist en passende respekt overfor deres religioner. Evangelisering må alltid være preget av respekt for de som har annen tro. Å dele det glade budskap om sannheten som er åpenbart i Det nye testamentet, og som inviterer andre til livets fylde i Kristus, er et uttrykk for respektfull kjærlighet. I vår samtidskontekst, med økt erkjennelse av religiøs pluralisme, har frelsesmuligheten for dem som ikke direkte tror på Kristus, og forholdet mellom interreligiøs dialog og forkynnelsen av at Jesus er Herre, blitt temaer for refleksjon og diskusjon blant kristne.

Økumenisk respons på religiøs pluralisme: Alvorlige uenigheter gjør seg stadig gjeldende, både innenfor og mellom noen kirker når det gjelder disse sakene. Det nye testamentet lærer at Gud vil at alle mennesker skal bli frelst (jf. 1 Tim 2,4), samtidig som det lærer at Jesus er den eneste frelser for verden (jf. 1 Tim 2, og Apg 4,12). Hvilke konklusjoner kan vi trekke av disse bibelske lærepunktene som gjelder frelsens mulighet for dem som ikke tror på Kristus? Noen mener at, på måter som er kjente for Gud, er frelse i Kristus ved Den hellige ånds kraft mulig for dem som ikke direkte deler den kristne tro. Andre, derimot, kan ikke se hvordan et slikt syn stemmer tilstrekkelig med bibelske avsnitt om troens og dåpens nødvendighet for frelse. Forskjeller på dette området har innvirkning på hvordan en oppfatter Kirkens misjon og omsetter den i praksis. I dagens kontekst, med større erkjennelse av forskjellig religioners livskraft i verden, spør vi hvordan kirkene kan oppnå større konvergens i disse sakene og samarbeide mer effektivt med å vitne om evangeliet i ord og handling

Det nyeste dokumentet som har bred økumenisk tilslutning, er *Christian Witness in a Multi-Religious World* som Kirkenes verdensråd, Vatikanet og Den Evangeliske Alliansen utga sammen i 2011.

Mission belongs to the very being of the church. Proclaiming the Word of God and witnessing to the world is essential for every Christian. At the same time, it

is necessary to do so according to gospel principles, with full respect and love for all human beings.

Christian witness in a pluralistic world includes engaging in dialogue with people of different religions and cultures (cf. Acts 17:22-28).

Christians affirm that while it is their responsibility to witness to Christ, conversion is ultimately the work of the Holy Spirit (cf. John 16:7-9; Acts 10:44-47). They recognize that the Spirit blows where the Spirit wills in ways over which no human being has control (cf. John 3:8).

Respect for all people. *Christians recognize that the Gospel both challenges and enriches cultures. Even when the Gospel challenges certain aspects of cultures, Christians are called to respect all people. Christians are also called to discern elements in their own cultures that are challenged by the Gospel.*

Renouncing false witness. *Christians are to speak sincerely and respectfully; they are to listen in order to learn about and understand others' beliefs and practices, and are encouraged to acknowledge and appreciate what is true and good in them. Any comment or critical approach should be made in a spirit of mutual respect, making sure not to bear false witness concerning other religions.*

Building interreligious relationships. *Christians should continue to build relationships of respect and trust with people of different religions so as to facilitate deeper mutual understanding, reconciliation and cooperation for the common good.*

Disse utdragene fra ulike økumeniske dokumenter uttrykker stor enighet om at vi som kristne skal møte *alle* mennesker som medmennesker, for alle er skapt i Guds bilde. Kristne både kan og skal samarbeide med mennesker uavhengig av deres tro, ut fra felles verdier og ønsket om å skape fredelige og gode samfunn.

Det er stor enighet i de ulike kristne tradisjonene om å anerkjenne at det finnes spor av den treenige Gud også i andre religioner enn kristendommen, og at dette er noe vi som kristne skal verdsette. Vi må også være åpne for at Gud kan virke på måter som vi ikke kjenner til.

Det er størst uenighet om hvordan man uttrykker sannheten, og at veien til frelse går gjennom Jesus Kristus. Litt forenklet: Er det slik at frelsen forutsetter et *personlig* møte med Kristus, eller betyr det at alle som blir frelst, blir det på grunn av Jesu frelsesverk (selv om de ikke nødvendigvis har møtt eller vedkjent seg troen på ham)? I det siste tilfellet er man mer åpen for at andre religioner også kan uttrykke glimt av (men ikke hele) sannheten. Eller representerer ikke-kristne religioner utelukkende motstand? Det ligger utenfor denne kirkemøtesaken å forfølge disse spørsmålene. Men det kan vises til studieprosjektet «The uniqueness of Christ» som Egede Instituttet i samarbeid med bl.a. Mellomkirkelig råd har gjennomført – som en oppfølging av Kirkemøtets bestilling om mer religionsdialogisk refleksjon (KM-sak 07/12). Dette prosjektet, som bl.a. omfattet en spørreundersøkelse i bispedømmerådene i Den norske kirke og i ulike kirkesamfunn, avdekker interessante meningsforskjeller i hvorledes en ser på Kristus i en flerreligiøs kontekst.

2.2 Misjon og dialog

Hva betyr så det vi nå inne på, for kirkens misjonsoppdrag? Dialog og misjon blir iblant framstilt som motsetninger. Noen spør om vi ikke i vår tolerante tid, i respekt for andres tro og livssyn, bør erstatte klassisk evangelisering med religionsdialog. Andre undres om de som driver med religionsdialog, gjør det fordi de har mistet sin frimodighet til å vitne om Jesus. Slike holdninger bygger på misforståelser og uklare begrepsbruk.

Kirkemøtesaken i 2012 *Misjon til forandring* gikk grundig inn i aktuell misjonsforståelse og praksis og drøftet misjon i en flerkulturell kontekst. Denne saken skal ikke gjenta dette, men trekke fram noen aspekter ved misjon som er særlig relevante for kulturmøter i Norge og religionsdialog.⁶

Dialog og misjon

Begrepet «misjon» er, som tidligere nevnt, litt uklart, fordi det brukes både snevert om tradisjonell misjon og i en utvidet forståelse av kirkens helhetlige oppdrag (engelsk: mission) i verden. Kirkemøtet i 2012 la den utvidede forståelsen til grunn, men fortsatt vil nok mange i Norge tenke på misjon som en aktivitet som har til hensikt å omvende folk til kristen tro, enten de fra før av har en annen eller ingen tro.

Hvis misjon forstås (snevert) som evangelisering og forkynnelse som har til hensikt å forandre den andres tro eller overbevisning, bør en være varsom med å koble dette samme med begrepet «dialog». Religionsdialogen har ikke som mål å forandre den andres tro eller overbevisning.

Mange vil mene at de forkynner på en «dialogisk» måte. Dialog blir således en *metode* eller måte å nærme seg andre med respekt for deres frihet til selv å velge tro – og eventuelt til å skifte tro.

Dersom en bruker «misjon» som et videre begrep i retning av kirkens oppdrag, kan religionsdialog sies å være en del av kirkens misjonsoppdrag.

Disse ulike måtene å omtale misjon og dialog på kan virke forvirrende, og misforståelser om at misjon og dialog er motsetninger – eller samme sak – kan oppstå. Nedenfor gjengis noen eksempler fra misjonsorganisasjoner som gjenspeiler litt ulike måter å beskrive misjon og dialog på. Disse illustrerer behovet for videre studier og refleksjoner både om misjonsforståelse og religionsteologi.

Areopagos er pioneren blant misjonsorganisasjonene i tenkingen om misjon og dialog.

Dialog har ligget i bunnen av det arbeidet Areopagos har drevet siden starten i Kina i 1922. Denne tilnærmingen har vært drevet av en overbevisning om at Guds kjærlighet til sin skapning i dypeste forstand handler om dialog. "Ordet (logos) ble menneske og tok bolig iblant oss" (Joh 1,14).

Noen utdrag fra organisasjonens prinsippdokument om dialog forklarer hvorledes misjon og dialog henger sammen:⁷

Areopagos er en kristen missionsorganisation. Fokus ligger på at dele evangeliet. Dialog er formen, den holdning, hvormed denne delen finder sted.

⁶ KM-sak 08/2012 Misjon til forandring

⁷ *Et levende møte i et multireligiøst samfund*, Areopagos, 2005

Denne dialogiske indstilling er en arv fra vor stifter Karl Ludvig Reichelt. I begyndelsen af Areopagos' historie blev begrebet 'dialog' ikke brugt. Reichelt refererede til den nødvendige indstilling hos missionæren, der var engageret i det levende møde med religiøst søgende fra andre traditioner. Han talte om tolerance, beskrevet som ægte lytten og interesse i den andens religiøse erfaring, at lære af "de andre venner af Tao" og at gøre et fornyelsesarbejde sammen med "alle menneskevenner".

At dele evangeliet er ikke kun at sige de rigtige ord; det er også at vidne om vor tro på en relevant og forståelig måde. Vi ønsker at være åbne for forandring ved at lytte til andres synspunkter og tro og at udtrykke en forventning om den samme åbenhed fra dem. Vi kan ikke tvinge nogen til dialog eller til at have en tolerant og dialogisk indstilling over for os. Vi kan ikke tvinge nogen til at lytte fair til det, vi har at dele. Det vi kan gøre er at demonstrere vores egen oprigtighed og tolerance, lytte med respekt og prøve at forstå, hvad den anden har at dele.

Mission er vidnesbyrd på en dialogisk måde. Der findes ingen mission uden dialog – og der kan ikke være nogen sand dialog medmindre vi er tydelige omkring vor grundlæggende tro og værdier.

Det Norske Misjonsselskap (NMS) uttrykket det slik i sitt grunnlagsdokument «Verdensvid glede» ⁸:

All kristen kommunikasjon kan være dialogisk. Det dialogiske innebærer at det er rom for respons, at det er mulig å stille spørsmål og at det er rom for det relasjonelle. Det er en indre sammenheng mellom det kristne gudsbildet, hvor Gud framtrer som treenig Gud, Far, Sønn og Helligånd, og et dialogisk perspektiv. Treenigheten er i dialog med seg selv. Dette er et forbilde for hvordan den kristne kirke kommuniserer det budskapet den har fått seg overgitt.

Vitnesbyrdet er normalt dialogisk i formen. Det er ved å trå den andre nær i den åpne samtalen man åpner for sårbarheten som er forutsetningen for sann kommunikasjon. Med andre ord, når vi i vår misjon er dialogisk i vår forkynnelse og vår tilnærming, er det noe som henger sammen med budskapets natur. Det er noe annet enn å invitere til religionsdialog.

Dialogens egenverdi

Men NMS advarer mot å blande sammen religionsdialog og forkynnelse og peker på at dialogen har en egenverdi:

I alt vi gjør er vi dialogiske i vår tilnærming. Det er ikke det samme som i alle ting å invitere til religionsdialog. Dialog som kommunikativ metode eller som tilnærminingsform på den ene siden må avgrenses fra dialog som en spesifikk teologisk handling eller prosess på den andre.

Dialogen har ingen skjult agenda. Det er viktig å avgrense seg mot bruk av dialogen som en misjonsmetode. En ting er at vi i vår åpne formidling av det kristne budskapet opptrer dialogisk. Noe ganske annet er å bruke dialog som skalkeskjul for ønsket om å forkynne. Dialogen erstatter ikke vitnesbyrdet.

⁸ NMS Grunnlagsdokument om misjon, Landsstyret juni-2004

Dialogen har et annet utgangspunkt: Den er til for å forstå og å utdype vår forståelse av den andre og oss selv.

Dette minner oss om at misjonsorganisasjonene har en høy etisk bevissthet på hvorledes man skal drive misjon. Organisasjonene Den norske kirke samarbeider med, har egne etiske retningslinjer i tillegg til at de anbefaler Oslo-koalisjonen for tros- og livssynsfrihets «Ground Rules for Missionary Activities.»⁹

Kirken er ikke alene om å drive misjon, det gjør også andre tros- og livssynssamfunn. Det er helt legitimt å fortelle andre mennesker om ens egen overbevisning så fremt dette skjer i respekt for andres tro. Misjon må sees i sammenheng med religions- og ytringsfriheten. Derfor henger misjonsarbeidet så nært sammen med arbeidet for å sikre disse friheter og å arbeide – ikke bare for forfulgte kristne – men for alle som forfølges for sin tros skyld. Ved å synliggjøre disse sammenhengene kan man imøtegå gamle fordommer om at misjon handler om å påtvinge andre sitt eget livssyn uten respekt for deres kultur og tro.

Dialog for å lytte og forstå mer om andres – og egen tro

Tros- og livssynsdialogen har en *egenverdi* når den ikke har til hensikt å overtale eller overbevise den andre. Da handler det om en likeverdige og åpen samtale hvor en deler troserfaringer og samtaler om både hellige tekster, ritualer og tradisjoner innenfor ens egen tradisjon. En kan gjerne sammenlikne og finne likheter og ulikheter, men hensikten i denne samtaler er ikke å bli enige eller finne ut hvem som har den sanneste eller beste religionen. Dette kommer vi tilbake til i avsnittet om hva dialog er. Men det nevnes så vidt her også fordi det hjelper oss til å forstå forskjellen på evangelisering og dialog, og på dialog som metode for å oppnå noe, og på dialogens egenverdi.

Det finnes mange eksempler fra misjonshistorien hvor man har delt troserfaringer og trospraksis, f.eks. knyttet til lesning av hverandres hellige tekster, og hvor man har vært gjester ved hverandres religiøse høytider. Det er et klassisk tema om hvorledes kristen tro og liv kan utfolde seg i ulike kulturer, og hvorledes dette lar seg kombinere med andre religiøse forestillinger og uttrykk.

Egede Instituttets nevnte undersøkelse viser at misjonsorganisasjonene har mye erfaring med kulturmøter og dialog *ute*, men de har, med unntak av Areopagos og Israelsmisjonen, i mindre grad bevisst brakt sine erfaringer og refleksjoner inn i menighetsarbeid og religionsdialoger her hjemme. Hjemvendte misjonærers erfaringer fra arbeid i flerkulturelle samfunn vil kunne berike både lokalmenighetenes arbeid og den generelle samfunnsdebatten. Mange av dem har personlige erfaringer preget av respekt og godt samarbeid med mennesker med annen tro og kultur, men de har også opplevd intoleranse, manglende religionsfrihet og konflikter. Misjonærene kan derfor bidra til en kritisk refleksjon om misjonens opptreden i fortid og nåtid og være med å gi både inspirasjon og korrekter til hvorledes det norske samfunnet i dag forholder seg til kulturelt og religiøst mangfold.

Dialog er verken naivisme eller relativisme, men en utfordrende og sannhetssøkende øvelse – slik alle gode samtaler og relasjoner er det. I dialogen lærer en nettopp at en må kjenne seg selv og sin egen tro for å lære å kjenne andre. Dialogen blir både et tillitsfullt rom hvor kritikk lettere kan lyttes til, og samtidig et rom hvor man er åpen for å lære noe av den andre. På den måten blir ikke religionsdialog noe vi som misjonale kirke kun gjør for å bygge gode lokalsamfunn, forebygge konflikter og stimulere sosial, kulturell og politisk integrering, men også noe vi gjør for å lære mer om oss selv og

⁹http://www.jus.uio.no/smr/english/about/programmes/oslocoalition/docs/groundrules_english.pdf

egen tro, og for å bli beriket av andre perspektiver. Religionsdialogen gir dessuten både muligheten og utfordringen til å kommunisere vår tro på en forståelig måte til annerledes troende.

Diakoni og dialog

Diakonien har vært en del av norsk misjon helt fra starten av gjennom skole og helsearbeid.

I vår tid er arbeidet for menneskerettigheter og fred og forsoning viktig i samarbeidet med søsterkirker og kristne organisasjoner rundt om i verden. I dette arbeidet er dialog viktig, og f.eks. Himalpartner og Israelmisjonen bruker dialog som metode i sitt freds- og forsoningsarbeid. Slik dialog er en del av kirkens samfunnsoppdrag, noe vi kommer tilbake til i kapittel 5.

2.3 Samiske erfaringer med religionsmøte og dialog

Den samiske kulturelle oppvåkningen de siste tiårene har ført til en voksende interesse blant samer for egne åndelige røtter som urfolk. Dette er ledsaget av en bevissthet om kirkens historiske rolle som koloniserende kraft. Samlet representerer dette en dialogisk utfordring.

Samene har levd som et kristent folk i generasjoner, og samenes kulturelle kontakt med kristendommen går svært langt tilbake i tid med både katolsk og ortodoks innflytelse i tillegg til den lutherske. Til tross for dette har man, i alle fall i deler av den samiske befolkningen, fram til i dag holdt på kulturelle og religiøse tradisjoner som står i kontinuitet med tradisjonell samisk religiøsitet. Det kan handle om hvordan man forholder seg til og kommuniserer med landskap og steder, f.eks. ved å be om overnattingstillatelse, hvordan man velsigner i forbindelse med utmarkshøsting, hvordan man forholder seg til tegn, drømmer og syner eller nærvær av avdøde, hvordan man praktiserer helbredelse osv.

Selv om slike tradisjoner også finnes integrert i eksplisitt kristne helhetsforståelser og praksiser, som f.eks. i læstadiansk tradisjon, har det i liten grad vært rom for å snakke positivt og anerkjennende om dette som et møte mellom kristen og samisk åndelighet. Århundrer med demonisering og avvisning av samiske åndelige tradisjoner har skapt et negativt språk som fortsetter å tabu- og skambelegge samisk tradisjon. Resultatet er ofte dyp ambivalens i den enkelte, og at dialogrommet om samisk religiøs selvforståelse er snevret inn.

Dialogisk arbeid i samisk kontekst trenger en bevissthet om maktassymmetrien i kirkens møte med samisk tradisjon. Det er viktig å etterstrebe det å skape tilstrekkelig trygge og anerkjennende rom der folk kan dele egne tanker og erfaringer med samisk åndelig tradisjon. Dialog kan her forstås både som et kristent identitetsprosjekt (hvordan uttrykke samisk kristen selvforståelse i rammen av egen tradisjon og historie) og et forsoningsprosjekt (hvordan komme til rette med nedverdiggelsen av egen kulturarv). Dette representerer først og fremst en «intern dialog» innenfor samme religiøst-kulturelle fellesskap. Evnen til å føre slik dialog vil antakelig være en forutsetning for å kunne føre dialog også med dem som søker samisk religion ut fra et mer eksplisitt ikke-kristent ståsted.

2.4 De abrahamittiske religionene

Kristendommen har nære relasjoner til jødedom og islam. Som monoteistiske religioner deler de langt på vei samme virkelighetsforståelse, og historie, hellige tekster og tradisjoner overlapper hverandre. Dette gjør at det er et rikholdig utvalg av temaer

for religionsdialoger og samhandling, samtidig som likhetene byr på særlige utfordringer.

De tre religionene har alle utspring i Midtøsten, og denne regionen har gjennom århundrene og like fram til i dag vært stedet for både fredelig sameksistens og voldelige konflikter mellom jøder, kristne og muslimer. I dag har konfliktene blitt globalisert, og de er med på å sette agendaen også for religionsdialogen i Norge. Islam er den nest største religionen i Norge i dag, og den religionen det er knyttet mest utfordringer til i innvandrings- og integreringsdebattene. Her har kirken et særlig ansvar for å skape kontakter til de muslimske miljøene i lokalsamfunnet, bygge tillit og arbeide for et mer nyansert og konstruktivt forhold til islam og muslimer.

Kirkens forhold til jødene burde være godt kjent. Kristendommens jødiske røtter er en viktig og berikende del av kirkens tro og liv, men samtidig har kirken vært en av de sterkeste eksponentene for jødehat og antisemittisme.

Alt dette skal vi ikke gå nærmere inn på her. I denne sammenhengen skal bare spørsmålet reises om det er ønske om og behov for læremessige uttalelser fra Den norske kirke om jødedom og islam. Flere andre kirker har dokumenter som redegjør for hvorledes de – ut fra sin lære – ser på de to andre religionene. Det hender iblant i økumeniske sammenhenger og i dialogen med jøder og muslimer i Norge at det etterspørres hva Den norske kirke mener om for eksempel misjon overfor jøder, og hvorvidt vi tror på samme gud som muslimene – bare for å nevne et par temaer.

2. Tros- og livssynsdialog

Ulike begreper er i bruk når det er snakk om dialog, oftest uten at de er definert. Vi bruker flittig begreper som «religion», «kultur», «kulturmøter», «tro», «ikke-tro», «livssyn», «sekulære livssyn». Alle disse er upresise, og religionsvitere og teologer opererer med ulike definisjoner og bruken av dem. Det vil føre for langt i denne saken å redegjøre for dette, så her velger vi en forenklet begrepsbruk og nøyer oss med å si noe om hva begrepet «dialog» innebærer.¹⁰

3.1 Hva er dialog?

«Dialog» brukes i dagligtalen om vanlige samtaler, og det brukes som betegnelse på en type samtale med spesifikke kjennetegn. «Dialogisk» blir brukt som et ideal for hvordan en bør forholde seg til andre. Alle disse betydningene av begrepet «dialog» vil en finne i bruk når det er snakk om tros- og livssynsdialog.

Filosofen Helge Svare har pekt på fordelene ved å snakke om noe som «dialogisk» framfor å benevne det i substantivform, som en dialog: Mens det kan være ulike forståelser av hva som kvalifiserer som dialog, vil praksiser og holdninger alltid kunne sies å være mer eller mindre dialogiske.

I norsk sammenheng bruker vi både «religionsdialog» og «tros- og livssynsdialog». Bakgrunnen for dette er at humanetikerne (hovedsaklig gjennom Human-Etisk Forbund) har vært de første og en av de viktigste bidragsyterne til dialogarbeidet i Norge. Dette er en unik situasjon i Norge, og noe vi skal være stolte av. Vi bør derfor bruke *tros- og livssynsdialog* når vi omtaler dialogarbeidet generelt i norsk sammenheng, selv om religionsdialog er et godt innarbeidet begrep som også blir brukt.

¹⁰ –*sier vi* inneholder en liste over anbefalte ressurser og litteratur. Denne kan være til hjelp dersom en ønsker en utdypning av dialogbegrepet.

Emmaus-senteret definerer dialog slik:

Dialog er et møte ansikt til ansikt mellom likeverdige parter uten skjulte hensikter. Jeg går inn i dialog, ikke for å forandre den andre, men for å ta del i den gjensidige forandring som kan skje gjennom et møte

Mellomkirkelig råds retningslinjer for dialogen tar utgangspunkt i denne definisjonen og utdyper:

I dialogen oppgir vi ikke det vi holder for sant, men vi anstrenger oss for å forstå den andre ut fra hennes egen beskrivelse av virkeligheten. Dialog bygger tillit som igjen muliggjør at kritikk blir lyttet til. Vi går inn i dialog med ønske om å ta del i den gjensidige forandringen som kan skje gjennom møtet. En felles praksis ut fra felles erfaringer er en vesentlig del av dialogen.

Dialogen skal bygge på noen grunnleggende verdier:

Kirkens interreligiøse dialoger skal være preget av kritisk og åpen samtale bygget på en konstruktiv tillit som åpner for forståelse. For at dette skal være mulig, forplikter vi oss i dialogarbeidet på at alle deltakere blir behandlet med respekt, at alle parter har like stor innflytelse på hva som skal tas opp og på hvilken måte det tas opp, og at likeverdighet mellom alle parter etterstrebes.

Ut fra dette kan vi slå fast at dialogens mål ikke er enighet. Den skal ikke viske ut forskjeller eller komme fram til et eller annet minste felles multiplum. Tvert om er det ofte slik at det er gjennom den gode tillitsfulle samtalen, og i relieff av dialogen, at vi til sist oppdager hva det *egentlig* er som er viktig for oss, og som vi virkelig ikke kan gi slipp på, og hva som ikke er så viktig som vi trodde, men som er til hinder for kommunikasjon og utvikling.

En bør ikke drive med dialog om en ikke er åpen for å forandre seg. Ikke slik at en skal oppgi det en selv mener er sant og rett, men møtet med den andre kan gjøre at en forstår litt mer, endrer oppfatninger og ser annerledes på ting. Erfaringer med tros- og livssynsdialog er ikke at ens egen tro blir utvasket. Tvert imot blir en oftest mer bevisst og takknemlig for det en selv holder kjært. Å fortelle om sin egen tro og religiøse praksis til andre kan styrke troen, samtidig som en kan bli mer ydmyk for at andre også har en tro som er viktig for dem. Vi må aldri betrakte andre troende eller ikke-troende som en trussel mot oss selv, men som medmennesker som vi har mye felles med, og som også kan hjelpe oss til å fastholde vår egen tro.

I en debatt er vi opptatt av å få fram egne synspunkter og argumenter, gjerne for å overbevise motparten. Gjennom diskusjon prøver vi vanligvis å løse et problem, men har ulike løsninger på problemet/utfordringen. Om noen «vinner fram» med sine løsninger, eller om det blir nye løsninger eller kompromisser, avhenger jo litt av premissene for diskusjonen. Dialogen er vesentlig forskjellig fra dette ved at den ikke nødvendigvis leter etter noen løsninger, samtidig som den ikke leter etter «vinnere».

Men i virkeligheten glir ofte en dialogisk og en argumenterende samtaleform over i hverandre. Noen ganger kan det være nødvendig i en organisert dialoggruppe også å bruke diskusjonen som samtaleform, og noen ganger må en kanskje også foreta beslutninger ut fra vanlige demokratiske flertallsbeslutninger.

På møtene i Samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn er samtalene dialogiske når en for eksempel snakker om familieverdier mens en diskuterer hva en skal skrive i et brev til kulturministeren, og når en stemmer over forslag til økt kontingent eller hvem som skal være medlemmer i arbeidsutvalget. Alt som har med penger og fordeling av maktposisjoner å gjøre, er det ofte lurt å anvende demokratiske spilleregler på. Men det er nyttig å reflektere over hvilken form samtalen har når, hvor og hvorfor. Dette er med på å skape åpenhet og trygghet.

3.2 Ulike former for dialog

Det finnes ulike former for tros- og livssynsdialog, og her nevner vi noen eksempler med utgangspunkt i Kajsa Ahlstrands inndeling:¹¹

- Det levde livets dialog
Vanlige mennesker møtes i hverdagslivet. Religion er ikke utgangspunkt for møtet. Spørsmål som kommer opp, er: Kan en reise på klassetur under ramadan, kan vi servere pølser på St. Hans-feiringen til speiderne? etc.
- Dialog om sosiale spørsmål
Utgangspunkt i felles sosiale spørsmål: vold, rus, helse, skole, sosial aktivisme, osv. Hvordan skal vi i vårt flerkulturelle samfunn sammen finne ut av dette?
- Bønnens dialog
Felles/samtidig bønn, felles meditasjon – deltagelse i hverandres praksis. Dele spiritualitet.
- Intellektuell dialog
Den best dokumenterte formen for dialog fordi det finnes mye om den i skriftlig form. Krever en ganske høy teologisk selvtillit. Men dette er ingen disiplin bare for spesialister, og den kan eksistere innenfor alle de andre formene for dialog.
- Kulturlivets dialog
Mystikk og estetikk. Møter mellom kunstnere og musikere (som CD-en *Dialogues* med Sondre Bratland og Javed Bashir) etc. Utøverne kan ha ulik nærhet til de religiøse tradisjonene, men en er ikke likegyldig til dem.
- Å arbeide sammen for tradisjonelle verdier
Det kan være felles kamp mot/for likestilling, vern om tradisjonelle familieverdier, abort, alkohol, samkjønnet ekteskap, seksualundervisning i skolen.
- Å arbeide sammen for forandring
Kvinner sammen mot fundamentalisme og patriarkalske strukturer. Engasjement for miljø, fred. Gode krefter må søke sammen.

¹¹ *Vägar: en öppen religionsdialog*, <http://www.svenskakyrkan.se/default.aspx?di=200061>

Diapraksis

Mellommenneskelige relasjoner og vennskap er den enkleste måten å bli kjent med andres tro og tradisjoner på. For de fleste handler ikke dialogen så mye om samtaler, men om hva man *gjør* sammen. Ofte er det enklere å gjøre ting sammen enn å skulle sette ord på egne troserfaringer eller forklare religiøse dogmer.

Begrepet «diapraksis» kan også brukes i sammenheng med tros- og livssynsdialog. Da handler det ofte om at en sammen tar samfunnsansvar, for eksempel når mennesker med ulik tro og livssyn engasjerer seg i lokalsamfunnet og arbeider sammen i diakonale prosjekter, eller når en arbeider sammen for klima- og menneskerettigheter nasjonalt og internasjonalt. Veldig mye av dialogene handler i praksis om dette.

Også internasjonalt er det et økende samarbeid mellom trosbaserte humanitære organisasjoner. Som et eksempel kan nevnes at Det lutherske verdensforbund i 2015 inngikk en samarbeidsavtale med World Islamic Relief.

Dialogens aktører

Dialogen kan foregå på lokalt, nasjonalt eller internasjonalt nivå, og aktørene kan være alt fra religiøse ledere eller helt vanlige mennesker med ulik bakgrunn og med erfaringer som de bringer med seg inn i møte med andre.

I *organiserte* dialoger bør en tenke gjennom hvem aktørene er. Er begge kjønn representert? Hva med ungdom? Hvordan fungerer formelle og uformelle maktstrukturer inn på dialogen? Representerer deltakerne seg selv eller sitt eget tros-samfunn? Det er stor forskjell på møter mellom vanlige mennesker som først og fremst representerer seg selv og som deler personlige troserfaringer med hverandre, og dialogen som foregår f.eks. i Kontaktgruppa mellom Mellomkirkelig råd og Islamsk Råd Norge. Den sistnevnte dreier seg mer om samarbeid mellom religiøse institusjoner hvor deltakerne er valgt ut i sine trossamfunn ut fra posisjoner og spesiell kompetanse. Også i organiserte lokale dialoger bør en være oppmerksomme om deltakerne representerer menigheter eller kun seg selv.

3.3 Ungdom og religionsdialog

Dagens barn og unge forholder seg til en globalisert virkelighet både på skolen og på fritiden. Mange er reisevante, har venner med ulik religiøs og etnisk bakgrunn og beveger seg i ulike kulturer, ikke minst gjennom sosiale medier. De vokser opp i et flerkulturelt samfunn som er annerledes enn for en generasjon siden. For mange av dem er det selvsagt at folk kan ha forskjellig tro og ulike religiøse høytider og tradisjoner. Ungdom har mer enn før hele verden som sin arena for utdanning, yrkesmuligheter og utferdstrang.

Barn og unge møter et KRLE-fag på skolen som skal presentere alle verdensreligionene på en saklig og likeverdig måte. Skolen setter etiske spørsmål og livssynene inn i en historisk og kulturell sammenheng, men skal ikke påvirke elevenes egne livssynsvalg. Skolen er en av de viktigste arenaene vi har for samtaler om ulik tro, livssyn og etikk, og elevene får opplæring i dialogisk metode og tankegang. Skolestua er på mange måter et frirom for åpen og kritisk refleksjon hvor alle livssyn skal omtales med respekt og som likeverdige.

Gjennom trosopplæringsreformen har Stortinget overlatt til det enkelte trossamfunn å fortolke og forkynne for sine medlemmer. Kirken må gi barn og unge opplæring og

hjelp til å tolke og forholde seg til andre religioner. Livstolkning og livsmestring i dag handler ikke minst om å finne sin egen identitet i et mangfold av ulike livssyn. Trosopplæringen må hjelpe de unge til å lage meningsfulle forbindelser mellom det de lærer på skolen, og det kirken lærer. De må bli trygge i egen tro og få kunnskap og gode erfaringer som setter dem i stand til å forholde seg til andre med en annen tro og livssyn.

Det er behov for å inkludere mer om kulturmøter og møter med andre religioner og livssyn i trosopplæringsplanene. Det er også nødvendig med økt kompetanse hos trosopplærere og å få utviklet enda flere ulike ressurser til bruk i opplæringen.

Ungdommens kirkemøte i 2015 drøftet saken «Tryggleik og respekt i dialog» og utfordrer:

Ungdomsråda til å

- jobbe med religionsdialog lokalt, m.a. ved å møtast på heimebanen til kvarandre, for dermed å få ei djupare forståing av kvarandres tru og truspraksis
- jobbe vidare med å skape lokale møteplassar for unge med ulike religionar, både i religiøs og offentleg samanheng
- samarbeide med barne- og ungdomsorganisasjonar om religionsdialog lokalt

Kyrkjelydar og bispedømme til å

- integrere dialogiske perspektiv i trusopplæringa i enda større grad
- kurse tilsette i religionsdialog, med særleg vekt på dialogisk praksis

Dei sentralkyrkjelege råda til å

- jobbe vidare med dialogisk praksis internt i kyrkja, jf. UKM 05/13. Hvordan snakke sammen om seksualitet og teologisk uenighet i kirken.
- jobbe vidare med spørsmål knytte til trusfridom, menneskerettar og krenking av menneskerettar i samarbeid med misjons- og dialogorganisasjonar

Vedtak i UKM-sak 04/15

Både Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, Norges Kristne Råd og Islamsk Råd Norge driver dialogarbeid blant ungdom. Ungdom fra Den norske kirke deltar også i disse dialogene. Myndighetene gir økonomisk støtte til en del av dette arbeidet, delvis ut fra en forventning om at dialogene skal bidra til å forebygge ekstremisme blant ungdom. Det er viktig at kirken også bidrar til å tydeliggjøre en positiv motivasjon for at ungdom møtes til dialog på tvers av ulike tros- og livssyn.

3.4 Den utfordrende dialogen

Dialog er ofte hardt arbeid. Det er jo nettopp fordi vi er *uenige* om mange grunnleggende ting i vår livsanskuelse at vi trenger dialogen. Dialog og konfrontasjon utelukker ikke hverandre. I dialogen vil vi snakke ærlig og åpent om ting vi også finner vanskelig hos hverandre, samtidig som vi vil lytte til den andres synspunkter og respektere dennes rett til å mene dette. Vi erfarer at dialog krever tydelighet og prinsippfasthet. Samtaleformen er ikke en arena for unnfallenhet i forhold til egen overbevisning. Men vi erfarer også at vi i dialogen til en viss grad utsetter oss for risiko: Utfallet av dialogen er aldri gitt på forhånd. De andre har noe å si oss, og vice versa. For at dialogen skal være fruktbar, må man gå inn i den med en åpenhet og vilje til også å forandre seg selv, samtidig som en skal holde fast på sin egen integritet. Dette kan være krevende på det personlige plan.

Dialogen skal ideelt sett være mellom mennesker som er jevnbyrdige. I praksis er dette svært vanskelig (nesten umulig) fordi rang, utdannelse, språkkunnskap og kjønn ofte vil skape maktforhold i dialogene som ikke er likeverdige. Det er avgjørende viktig å være klar over dette i dialogarbeidet.

Den norske kirke er fortsatt majoritetsreligionen og en av de viktigste tradisjonsbærerne i vårt samfunn. Dette bør vi ha i mente i møte med mennesker som tilhører en religiøs minoritet, og som ikke har så god kjennskap til norsk kultur og samfunnsliv. Vi må være sensitive for at andre kan kjenne seg usikre og utrygge i møte med oss som behersker språket og de kulturelle kodene.

På den annen side er vi som troende kristne i en posisjon til – på en respektfull måte – å veilede mennesker med annen tro om norsk kultur og samfunnsliv. Mange prester har lang erfaring i å forholde seg til ulike mennesker, for eksempel gjennom feltprestekorpset og som sykehus- og fengselsprester. Dette er tjenester som nå er under omforming, men det er viktig å videreføre og verdsette den kompetansen kirken har om møtet mellom ulike kulturer og tro.

Det er også viktig å være klar over at samme person kan ha en majoritets- og minoritetsidentitet samtidig. Vi har mange identiteter, og det finnes grupper også innen Den norske kirke som opplever seg diskriminert og marginalisert. Katolikker er en minoritet i Norge, men de tilhører verdens største kirkesamfunn, og i forhold til det er lutheranere en tallmessig ørliten gruppe. Hvem av oss representerer en riktig forståelse av kristendommen? Finnes det en slik?

Også innenfor andre tros- og livssyn vil den enkeltes identitet, posisjon og teologiske ståsted naturligvis variere. Vi har en tendens til å se mangfoldet i vårt eget livssyn, samtidig som vi generaliserer andres. Kristne kjenner godt til teologisk uenighet og mangfold innen kristendommen, men i mye mindre grad de ulike retninger og oppfatninger innen islam. I en dialog er det viktig at alle får være seg selv, og at vi ikke har forutinntatt meninger om hva de som tilhører et bestemt trossamfunn eller gruppe, står for eller mener.

Dersom man er bevisst på slike forhold, kan man ha gode og respektfulle samtaler mellom parter som ser på hverandre som likeverdige, selv om en kommer fra ulike kontekster og har med seg ulik bagasje.

Mellomkirkelig råd etterstreber kjønnsbalanse i dialoger man er involvert i. Dette bør etterlyses hos dialogpartnerne dersom dette ikke forekommer, men kirken kan ikke bestemme hvordan andre vil la seg representere. At både kvinner og menn deltar i dialogen er en forutsetning, men ingen garanti, for at dialogen inkluderer et kjønnsperspektiv. Derfor må vi i alt dialogarbeid ha et helhetlig og kritisk fokus på kjønne maktstrukturer og eventuelle teologiske begrunnelser for disse. Dette gjelder både innenfor de ulike religionssamfunnene og i strukturene for samhandling og kommunikasjon i dialogen.

Kirkens interreligiøse engasjement innebærer ikke en legitimering av dialogpartnernes synspunkter, men av dialogpartnerne som samtalepartnere. Men fordi kirken gjennom dialog kan være med på å anerkjenne aktører, har kirken også et etisk ansvar i forhold til hvem man velger å ha dialog med. Dette er relevante problemstillinger dersom man har samtaler med grupper som representerer verdier som kirken er sterkt imot – som for eksempel ekstreme religiøse grupper.

3. Kulturmøter og dialog i lokalmenigheten og i bispedømmene

Norske lokalsamfunn og menighetene i Den norske kirke er svært ulike. I mange utkantstrøk er Den norske kirke nærmest enerådende, mens andre steder, som f.eks. i Groruddalen i Oslo, er Den norske kirke blitt en av flere minoriteter i et lokalsamfunn. Mange steder er menigheten allerede involvert i mye interreligiøst og interkulturelt samarbeid, andre steder har ikke dette vært aktuelt eller kommet i gang ennå. Mange lokalmenigheter synliggjør hva kristen nestekjærlighet og gjestfrihet handler om i møte med flyktninger. Disse menighetene høster nå mange erfaringer som bør deles med andre. De kirkelige dialogsentrene fanger opp og bearbeider lokalmenigheters erfaringer og er viktige ressursentre for lokalt arbeid.¹²

Menighetene er ulike på mange måter ut fra kulturelle forskjeller, størrelse og ressurser. Dette preger naturlig nok relevansen av det saksområdet som denne kirkemøtesaken behandler, men alle menigheter vil i større eller mindre grad være berørt av de utfordringer saken tar opp.

For de fleste lokalmenigheter vil det være enklest å starte med å skape møteplasser hvor folk med ulik tro kan møtes, hvor en kan ta med hele familien, prate sammen om hverdagslige ting og spise sammen. Eller man kan for eksempel invitere med en del innvandrerkvinner til å bake kaker fra ulike land på samfunnshuset, eller til å bli med på pepperkakebaking i barneforeningen eller på basaren på bedehuset. Her kan alle bidra, og et slikt møte kan ha en lav terskel.

Men det som oppleves som «trygge arenaer» for noen, kan oppleves som utrygt og ukjent for den som aldri har vært der før. Når vi inviterer med folk til *våre* sammenhenger, må vi være klar over at vi alt i utgangspunktet har skapt en ubalanse i relasjonen. Dette kan man snakke åpent om. De fleste blir glad for å bli invitert med og for å kunne invitere tilbake. Snakk også åpent om påkledning og mat. Husk at mange innvandrere kommer fra flerkulturelle samfunn og er vant til å håndtere at folk har ulike skikker.

Det vanskeligste for en lokalmenighet er kanskje å organisere en gruppe med representanter for ulike religioner som skal sitte sammen og snakke om sin tro og sine tradisjoner. Ofte er det dette menighetsrådet tenker de må begynne med, men dette kan – om ønskelig – komme etter hvert når gode relasjoner allerede er etablert.

Religionsdialog skal ikke være ekstraarbeid, men noe som kjennes naturlig, og som hører til i det meste av det menigheten driver med. Nedenfor nevnes stikkordsmessig noen eksempler på hvorfor og hvordan kulturmøter og dialog har relevans for menighetens ulike arbeidsfelter.

4.1 Forkynnelse og gudstjeneste

- Bibeltekstene er blitt til i en interreligiøs kontekst – hva betyr det for vår fortolkning?
- Hvilke tekster velger man å preke over?

¹² <http://www.kirkeligdialogcenter.no/>

Agder og Telemark bispedømmeråd har nylig utgitt hefter *Dialog og inkludering i menighetene*. Dette er et eksempel på hvordan lokale erfaringer kan deles. Heftet kan lastes ned fra

<http://kirkeaktuelt.no/wp-content/uploads/2015/12/Dialog-p%C3%A5-tros-og-livssynsomraadet.pdf>

- Hvordan omtales andre religioner i preken og forkynnelse – med respekt eller avvisning?
- Hvordan omtaler man jødene? Hvordan forkynnes det ut fra de mer krevende tekstene om jøder i NT?
- Hvordan forkynner man om verdier som er felles på tvers av livssyn?
- Er det som presenteres som «kristent», egentlig noe mange flere deler?
- Tas fremmedfrykt (f.eks. frykt for muslimer) opp i forkynnelsen?
- Bruker vi et språk som inkluderer?
- Tar man mennesker med annen tro med i forbønnen?

4.2 Kirkelige handlinger

Her vises det til veiledningen fra Bispemøtet.

4.3 Diakoni/diapraksis

- Skape åpne og gode møteplasser på ulike arenaer
- Omsorg for mennesker som skifter religion
- Krisearbeid med involverte med ulike religioner og livssyn
- Flyktninger, asylmottak
- Inkludering og integrering av innvandrere i lokalsamfunn og kirkeliv
- Felles symbolhandlinger
- Freds- og solidaritetsarrangementer
- Klimaengasjement
- KNs fasteaksjon, TV-aksjonen
- Felles holdningsarbeid (fremmedfrykt, ekstremisme). Også felles praktisk arbeid, felles diakoni?

4.4 Trosopplæring (for alle aldre)

- KRLE-faget som ressurs i trosopplæringen
- Arbeide med bibeltekster med et flerreligiøst blikk
- Sammenlikne tekster og tradisjoner fra ulike religioner – med en kristen fortolkning
- Lære barn og unge om hva det betyr å delta i andres religiøse tradisjoner og ritualer
- Besøke hverandres religiøse fester
- Musikk, kultur mm. fra ulike tradisjoner
- Måltider – smak på hverandres tradisjoner
- Rollespill og oppgaver om holdninger, verdier, fordommer
- Hatefulle ytringer på sosiale medier
- Tema- og samtalekvelder sammen med folk fra andre religioner
- Undervisning om andre tros- og livssyn
- Opplæring i dialogmetodikk
- Dialog- og samtalegrupper – en kan f.eks. lese hellige tekster sammen

I trosopplæringsplanen slik den nå er, står det lite om interreligiøs dialog og om andre religioner enn kristendommen. Kulturelt mangfold, urfolk og funksjonsevne er nevnt, men det er ikke reflektert over religiøst mangfold og tros- og livssynsdialog. Om dette blir inkludert, kommer dermed lett an på interessen fra enkeltpersoner. Det vil gjøre fokuset ujevnt og sårbart og svært avhengig av ildsjeler.

4.5 Behov for økt kompetanse

Boka *Dialogteologi på norsk* og den pastorale veiledningen fra Bispemøtet vil være viktige ressurser for ansatte og frivillige i kirken. Det er ønskelig at den kan brukes både i grunnutdanningen og videreutdanningen av kirkelige medarbeidere. Her er samarbeid med de kirkelige utdanningsinstitusjonene viktig.

Ut over dette er det et stort behov for å utvikle nye og ulike typer ressurser som kan bidra til kompetanseheving på ulike nivåer i kirken og for ulike yrkesgrupper og frivillige. Mellomkirkelig råd har sammen med Kirkelig dialogsenter laget et nettsted med eksempler på hvorledes en kan lese bibeltekster med et flerreligiøst blikk. Dialogsentrene og kirkelige organisasjoner har, som nevnt, mye kompetanse på kulturmøter og dialog som må formidles til menighetene.

Det er også viktig at menighetene deler sine erfaringer med hverandre, og at det reflekteres teologisk over praksiserfaringene.

4.6 Planer og erfaringsdeling

Menighetene gjør mye godt arbeid på dette feltet i dag. Religionsmøte og dialog bør synliggjøres i menighetens planer. Det kan hende feltet også bør få egne planer, men menighetene har alt mange slike de skal ta hensyn til. Det bør også etableres muligheter for erfaringsutveksling mellom menigheter og bispedømmer. De stedene i landet som har lengre erfaring med flerreligiøse lokalsamfunn, bør dele sine erfaringer med de plassene hvor dette er nye utfordringer. Kirkens nye intranett gir nye og fleksible muligheter for å dele ressurser og erfaringer.

4.7 Dialogsentre i bispedømmene

I dag er det etablert kirkelige dialogsentre i Oslo, Stavanger og Bjørgvin. I Oslo, Kristiansand, Hamar, Bergen, Stavanger, Trondheim og Tromsø er det organiserte lokale dialoger som er knyttet opp mot Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn.¹³ Høsten 2015 ble Dialogforum Østfold etablert. Dette regionale arbeidet er mange steder et samarbeid mellom Den norske kirke, andre trossamfunn og kommunale myndigheter. Noe av arbeidet får også statlig støtte.

Den norske kirke mangler en strategi for hvordan arbeidet med tros- og livssynsdialog skal utvikles på bispedømmeplan. Kirkelig dialogsenter i Oslo har tatt ansvar for en viss koordinering og samarbeid, men det bør arbeides mer med hvordan den videre utbyggingen av sentre i alle bispedømmer bør skje. Det er trolig også et stort behov for økt kompetanse på tros- og livssynsdialog i staber og råd i bispedømmene. Både å styrke samarbeidet mellom nasjonalt nivå og bispedømmenivå og spørsmålet om hvorledes bispedømmene kan være en ressurs for lokalmenighetene, må det arbeides planmessig med i tiden framover.

5. Kirkens samfunnsansvar: Dialog på nasjonalt og internasjonalt nivå

5.1 Organiserte dialoger på nasjonalt nivå

Den *organiserte* religionsdialogen på nasjonalt plan i Norge startet opp tidlig på 1990-tallet. Nansenskolen på Lillehammer var en viktig arena for de første dialoginitiativene.

I kirkelig sammenheng har Emmaussenteret (Areopagos) som i 2010 ble til Kirkelig dialogsenter i Oslo, vært den viktigste aktøren sammen med Mellomkirkelig råd.

¹³ STLs lokale dialogarbeid omtales på <http://www.trooglivssyn.no/index.cfm?id=367834>

Emmaus/Dialogsenteret har vært viktig for å utvikle teologisk refleksjon om dialog og for dialoger som handler om å dele tro og trospraksis. De har også arbeidet nært med lokale menigheter og ungdom, særlig i Oslo. Kristent Interkulturelt Arbeid (KIA) må også nevnes som en viktig dialogaktør og ressurs for lokalmenighetene.

Den norske kirke og misjonsorganisasjoners tilnærming til andre religioner har tradisjonelt vært evangelisering og med den hensikt at den andre skulle omvende seg til den kristne tro. I ettertid ser vi at dette var en «vi og de»-holdning hvor vi forvaltet den sanne tro, mens de andres innsikter og erfaringer ble nedvurdert og avvist. Dette gjaldt både deres religion og kultur. Men det finnes nyanser, og noen – som f.eks. Areopagos – har alltid hatt en dialogisk tilnærming til andre religioner.

Tidligere tiders kristne handlet «i god tro» og ville det beste for sin neste, og vi skal være varsomme med å felle moralske dommer over fortiden. På den annen side er vi helt nødt til å reflektere kritisk over kirke- og misjonshistorien, men også over praksis og holdninger i vår egen samtid. Religionskritikk og selvrefleksjon er tegn på en sunn kirke.

I løpet av 1900-tallet økte kunnskapen om de såkalte «fremmede» religioner og kulturer, og holdningene til dem gjennomgikk store endringer. Dette skyldes både ny forskning og økt kjennskap, men også avkolonialisering, migrasjon og andre globale utviklingstrekk.

Men det var først på 1990-tallet at tanken om respektfull dialog mellom *likeverdige* mennesker med ulik tro og livssyn begynte å få allmenn tilslutning i det norske samfunnet og i kirkelige kretser. Nansenskolen på Lillehammer var en av de første til å starte opp med organiserte religionsdialoger, og ut over på 1990-tallet fulgte andre initiativer etter.

Mellomkirkelig råd har vært involvert i organisatorisk samarbeid på ledernivå med andre tros- og livssynsamfunn i om lag 25 år. Dette samarbeidet har skjedd i «kontaktgrupper», en betegnelse som er valgt for å tydeliggjøre at det dreier seg mer om samarbeid og informasjonsutveksling enn om dialoger om tro. Den etablerte kontakten og personlige relasjoner som vokste fram i kontaktgruppene, har vist seg svært viktige i anspente situasjoner, slik som under striden om Muhammed-karikaturene, 9/11 og 22. juli for å nevne noen eksempler. En kan godt si at Mellomkirkelig råd ivaretar et nasjonalkirkelig samfunnsoppdrag gjennom sitt arbeid med tros- og livssynsdialoger.

For et par år siden startet Mellomkirkelig råd og Human-Etisk Forbund en kontaktgruppe som har vist seg som en svært nyttig arena for å samtale om for eksempel hva «kristne og humanistiske verdier» som samfunnets verdigrunnlag innebærer. I arbeidet med menneskerettigheter, for eksempel synet på likestilling, har Den norske kirke og Human-Etisk Forbund mange sammenfallende synspunkter.

Mellomkirkelig råd har hatt et nært samarbeid med Norges Kristne Råd, som også er medlem i Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn.

På initiativ fra Mellomkirkelig råd ble Kontaktgruppa for Mellomkirkelig råd og Islamsk Råd Norge startet opp i 1993 som en av de første nasjonale dialogene. I 1996 ble Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn etablert, delvis som en konsekvens av reaksjoner på det nye RLE-faget. Senere er nye kontaktgrupper og dialoginitiativer kommet til:

Nasjonale dialoger som Den norske kirke v/Mellomkirkelig råd er engasjert i:

- Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet (1998)
- Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn (1996)
- Kontaktgruppa for Mellomkirkelig råd og Islamsk Råd Norge (1993)
- Kontaktgruppa for Mellomkirkelig råd og Det Mosaiske Trossamfund (1998)
- Kontaktgruppa for Mellomkirkelig råd og Buddhistforbundet (1994/2011) (ivaretas av Kirkelig dialogsenter i Oslo)
- Kontaktgruppa mellom Den norske kirke og Human-Etisk Forbund (2014)
- Trepartsdialogen Abrahams forum (2011)
- Interreligiøs dialog om klima og miljø (2011)

I alle disse sammenhengene har religionspolitikk og arbeidet for tros- og livssynsfrihet stått sentralt. Man har tatt opp felles utfordringer i forhold til KRLE-faget, livssyns- betjening på statlige institusjoner, religiøse minoriteters rettigheter og muligheter til å praktisere sin tro i det offentlige rom og forhold knyttet til kjønn, likestilling og familie. I de senere årene har samarbeid om klimautfordringer og flyktningproblematikk vært viktig. I disse sammenhengene blir dialog som et konfliktforebyggende tiltak et viktig perspektiv. Dialogen er også svært viktig for å forebygge fremmedfrykt og fordommer. Dette gjelder på nasjonalt nivå så vel som i lokalsamfunnet. Kontaktgruppene har vært aktive i forhold til mediedebatter om religion og samfunn, og i samarbeid med Islamsk Råd Norge har Mellomkirkelig råd kommet med flere fellesuttalelser som har fått mye offentlig oppmerksomhet.

For tiden er det interreligiøse klimasamarbeidet økende, og Mellomkirkelig råd og Kirkens Nødhjelp har vært viktige initiativtakere. Dette samarbeidet legges merke til internasjonalt, særlig i forbindelse med FNs klimatoppmøter, hvor Norge har skilt seg ut ved å stille med en flerreligiøs delegasjon fra sivilsamfunnet.

I samarbeid med søsterkirker og økumeniske organisasjoner er Den norske kirke også involvert i flere religionsdialoger internasjonalt.

Internasjonale dialoger som Den norske kirke v/Mellomkirkelig råd er involvert i:

- International Council of Christians and Jews
- Council of Religious Institutions in the Holy Land
- Dialog mellom kristne og muslimer i Nigeria (samarbeid med Kirkenes verdensråd)
- Dialog mellom jøder, kristne og muslimer i Midtøsten (samarbeid med Kirkenes verdensråd og Kirkens Nødhjelp)
- Dialog på Sri Lanka (samarbeid med Kirkelig fredsplattform, Norges Kristne Råd)

5.2 Dialogens samfunnsengasjement

I en global medievirkelighet hvor religion som oftest omtales som noe som skaper konflikter, er det viktig å vise at troende mennesker også kan bidra til å bygge gode og stabile samfunn, og at de store verdensreligionene langt på vei deler verdigrunnlag når det gjelder medmenneskelige relasjoner.

Klimaengasjementet er et eksempel på at man kan samles på tvers av ulike religioner fordi man deler menneskets respekt og ansvar for skaperverket. Også innenfor temaer som er knyttet til liv- og dødproblematikk, vil det være stor interreligiøs enighet, mens forhold som har med kjønn og seksualitet å gjøre, er vanskeligere å bli enige om.

Temaer knyttet til det siste er utfordrende, også i økumeniske sammenhenger. Men dialogarenaene gir muligheter for også å snakke om vanskelige temaer og det man er uenige om. Forhåpentligvis bidrar dialogene til at vi kan leve med et meningsmangfold i samfunnet.

Den norske kirke har mye å være stolt av når vi tenker på dens rolle i utviklingen av den norske demokratiske velferdsstaten, men samtidig må vi ikke glemme at også de med et annet livssyn – ikke minst den sekulære humanisten – har bidratt med sitt verdigrunnlag.

Det økumeniske samarbeidet internasjonalt (særlig i Kirkenes verdensråd og Det lutherske verdensforbund) og i Norges Kristne Råd har vært svært viktig for Den norske kirkes arbeid med religions- og samfunnsspørsmål. Konkret samarbeid om humanitært arbeid og freds- og forsoningsarbeid har gitt viktige erfaringer – men også krevende utfordringer – til Den norske kirkes arbeid med tros- og livssynsdialoger.

Tros- og livssynsfrihet

Religionsdialogen har vært svært viktig i arbeidet med å sikre tros- og livssynsfrihet, både internasjonalt og her hjemme. Det at man har samarbeidet og blitt enige på tvers av religioner, understreker og utfordrer myndighetenes ansvar for å sikre disse rettighetene.

Som et trossamfunn med majoritetsstatus har Den norske kirke et viktig ansvar for å gi andre tros- og livssynssamfunn plass i lokalsamfunn og offentlighet. Kirken er en viktig aktør for å arbeide mot diskriminering og for å legge til rette for gjensidig dialog. Gjennom det lærer kirken av minoriteters erfaringer, øker kjennskapet til disse og reduserer sine egne fordommer. Slik kan også kirken finne sin egen rolle i det flerreligiøse samfunnet.

Den norske kirke har, gjennom samarbeidet i Oslokoalisjonen for tros- og livssynsfrihet og som medlem av Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn, vært aktivt med i debattene om hva religionsfrihet faktisk betyr i det norske samfunnet og internasjonalt. Muligheten for å utøve sin religion i institusjoner, i forsvaret og på asylmottak har blitt forsvart i møte med myndigheter og andre interessenter.

Oslokoalisjonen har utarbeidet etiske grunnregler for misjonsvirksomhet. I disse slås retten til å evangelisere fast, men man kommer samtidig med en rekke konkrete anbefalinger om hvorledes dette bør skje i respekt for andres tro og integritet. Alle SMM-organisasjonene følger disse etiske retningslinjene i sin misjonsvirksomhet. Gjennom Oslokoalisjonen og eierskapet i Det norske menneskerettighetsfond¹⁴ er Mellomkirkelig råd også engasjert i flere andre prosjekter som skal bidra til å sikre tros- og livssynsfrihet i ulike deler av verden. Det må også nevnes at Kirken nødhjelp og Stefanusalliansen arbeider for tros- og livssynsfrihet både gjennom konkrete prosjekter og kompetansebygging og i samarbeid med myndigheter, trossamfunn og andre sivilsamfunnsaktører.

Sammen med Islamsk råd Norge har Mellomkirkelig råd løftet fram retten til å praktisere sin religion også i det offentlige rom; til å bære religiøse klesplagg og til å få mulighet til å be i skoletida – for å nevne noen konkrete eksempler. Det som er mest kjent, ikke minst internasjonalt, er felleserklæringen om retten til å konvertere som kom i 2007.

¹⁴ <http://www.nhrf.no/no/>

Islamsk Råd Norge og Mellomkirkelig råd for Den norske kirke understreker i fellesskap at alle fritt skal kunne velge sin tro. Vi tar avstand fra og ønsker å motvirke vold, diskriminering og trakassering som følge av at mennesker ønsker å konvertere eller har konvertert fra en religion til en annen, enten det skjer i Norge eller i utlandet. Vi tolker våre ulike religiøse tradisjoner slik at enhver må få velge sin egen tro og religiøse tilhørighet på fritt grunnlag, samt få utøve sin tro – både privat og offentlig.

Felleserklæring, Oslo, 22. august 2007

Religionspolitikk

Som eksempel kan her kort nevnes Stålsettutvalgets utredning om det livssynsåpne samfunnet som reiste en lang rekke spørsmål knyttet til norsk religionspolitikk. For at Stortinget skal vedta ny lovgivning på dette området, forutsettes det, om ikke formelt så reelt, at de ulike tros- og livssynssamfunnene blir enige om de grunnleggende prinsippene. Dialogen i Samarbeidsrådet for tros- og livssynsamfunn blir avgjørende viktig. I det livssynsåpne samfunnet, som det er bred politisk enighet om at vi skal ha, må de ulike tros- og livssynsamfunnene bidra med egne verdier og fellesverdier for sammen å bygge et godt samfunn med rom for mangfold. Vi trenger mer refleksjon i kirken om hvorledes vi vil håndtere dette i lokalsamfunnene og på nasjonalt plan. Dette handler i realiteten om alt fra utlån av kirkelige lokaler til andre trossamfunn i lokalsamfunnet til Kirkemøtets uttalelser om regjeringens flyktningpolitikk.

Stålsettutvalget pekte på en rekke områder hvor det er behov for ny lovgivning og regulering. Særlig aktuelt for Den norske kirke er kirkelig betjening på institusjoner og i forsvaret. Her skjer det nå betydelige endringer for å legge til rette for betjening av mennesker som tilhører andre tros- og livssynsamfunn. Både i forsvaret og enkelte sykehus er det nå ansatt muslimer og humanetikere for å ivareta noe av dette. Det er knyttet mange prinsipielle spørsmål til omleggingen av dette feltet, og en helhetlig politikk fra regjering og storting er etterlyst. Kirkemøtet vil trolig få anledning til å komme til bake til dette ved senere anledninger i forbindelse med drøfting av ny lovgivning.

Fred og forsoning

Religionsdialog kan også være et instrument for å arbeide med fred og forsoning. Et eksempel er hvordan jødiske, muslimske og kristne toppledere møtes i Council of Religious Institutions in the Holy Land med den hensikt å bidra til fred og forsoning i Israel og Palestina. På grasrotnivå arbeider Israelmisjonen ut fra den samme målsettingen, men i Bridge Builders-prosjektet er det kristne ungdommer – israelere, palestinere og nordmenn – som gjennom dialog blir kjent med hverandres livshistorier og levekår.

Disse to eksemplene kan illustrere bredden i religionsdialogens forsøk som fredsbygger. I slike dialoger er det som regel ikke snakk om dialog i betydningen «en respektfull samtale mellom likeverdige partnere», men heller møter og samtaler mellom mennesker som er helt ulike når det gjelder makt og mulighet for innflytelse, men som likevel kan stå sammen i en felles visjon som fredsbyggere.

Mellomkirkelig råd er sammen med Kirkenes verdensråd og Kirkens Nødhjelp engasjert i dialoger mellom muslimer og kristne i Midtøsten. De har som et av sine formål å sikre det kristne nærværet i regionen og beskytte ulike minoriteter.

I norsk sammenheng er religionsdialog blitt et instrument for myndighetenes arbeid med å forhindre «radikalisering og voldelig ekstremisme». Flere slike prosjekter er satt

i gang både på nasjonalt, regionalt og lokalt nivå. Den norske kirke er med i flere av dem. Samarbeidsrådet for tros- og livssynssamfunn engasjerer ungdom i arbeidet med å forebygge religiøs ekstremisme. Mellomkirkelig råd er også med i Likestillingsombudets nettverk mot hatkriminalitet, og sammen med Islamsk Råd gir vi innspill til Det Mosaiske Trossamfunns arbeid med regjeringens handlingsplan mot antisemittisme, for å nevne noen eksempler.

I 2011 kom Mellomkirkelig råd og Islamsk Råd Norge med en fellesuttalelse mot religiøs ekstremisme som det blir referert til, og som brukes aktivt i mange sammenhenger både i Norge og i andre land. Uttalelsen inneholder en rekke konkrete oppfordringer til hvordan menighetene kan arbeide for å motvirke religiøs ekstremisme. Den munner ut i en oppfordring til oss selv (muslimer og kristne) om å forebygge og motarbeide alle former for religiøs ekstremisme i våre respektive sammenhenger.¹⁵

I Den norske kirke er vi helt i startfasen med å knytte sammen erfaringer fra internasjonale, nasjonale og lokale dialoger. Det er behov for mer strategisk og planmessig arbeid for at kirken på alle nivåer skal drive et konstruktivt arbeid med tros- og livssynsdialoger.

6. Ny kirkeordning

I Norge har vi nå fått et større økumenisk mangfold og mange innbyggere som tilhører andre religioner enn kristendommen, eller som har et sekulært livssyn. Dette utfordrer ekklesiologien vår (læren om kirken). Andre kirkemøtesaker tar for seg arbeidet med ny kirkeordning, så det skal ikke utdypes her. Men vi skal reise noen problemstillinger som har relevans for dette arbeidet, uten å utdype dem.

Det er uttrykt at medlemmene i Den norske kirke ikke skal merke så mye til de endrede relasjonene mellom staten og Den norske kirke og det at vi får en ny kirkeordning. Det er på mange måter riktig, men mon tro om vi ikke likevel bør utfordres på selvforståelsen vår. Som medlemmer av Den norske kirke må vi nå se på oss selv som medlemmer av et trossamfunn som behandles på lik linje med de andre. Og likevel skal vi ikke underslå at Den norske kirke er landets største trossamfunn, og at vår kirke har vært den viktigste etiske og moralske premissleverandøren i vårt samfunn. Vi må mestre balansegangen mellom å være stolte av å tilhøre en kirke som har formet norsk kultur og tradisjoner, og det å være ydmyke i møte med et mangfold av tros- og livssyn som også er med på å forme det norske samfunns verdier, og som skal fortsette med å gjøre det.

Hva tenker vi om vår identitet som folkekirke når en økende andel av befolkningen ikke lenger er medlem av vår kirke? Den lokale menigheten forholder seg i større eller mindre grad til disse gruppene i lokalsamfunnet:

- Egne medlemmer
- Andre kristne
- Mennesker med et annet livssyn (religiøst eller sekulært)
- Mennesker uten noen livssynsmessig tilknytning

Hvordan andelen er mellom de ulike gruppene, vil variere svært mye fra sted til sted. Er dette tilstrekkelig reflektert inn i hvordan vi tenker om menigheten i arbeidet med

¹⁵ MKR og IRN, Oslo 22. november 2011. Hele uttalelsen finnes på: kirken.no

ny kirkeordning? Tenker vi ulikt om menighetens selvforståelse og oppgaver i et sogn hvor 90 % er medlemmer, og i et hvor kanskje under 40 % er det?

Utfordrer dette vår tradisjonelle tenkning om menighetene som et geografisk nettverk som dekker hele landet, eller tenker vi annerledes der hvor Den norske kirke er i mindretall i befolkningen? Dette henger naturligvis også sammen med veksten av kristne innvandrere og etableringen av migrantmenigheter.

Hva skjer med kirkebygg som Den norske kirke ikke lenger bruker eller ønsker å beholde, f.eks. i Oslo? Kan de overtas av andre grupper? I andre land (f.eks. Storbritannia og Tyskland) blir kirkebygg i noen tilfeller moskeer og templer. – Er det aktuelt i Norge?

I noen av de store byene er det også etablert internasjonale menigheter. Ny kirkeordning må ta høyde for hvorledes disse organisatorisk skal forholde seg til de ordinære menighetene og til biskopenes tilsyn. Hvilke konsekvenser får Den norske kirkes økumeniske samarbeid på ulike nivåer i kirken for ny kirkeordning? I 2006 drøftet Kirkemøtet en sak om integrering av kristne innvandrere (KM-sak 11/06). En del av vedtakspunktene i denne saken har ligget på is i påvente av arbeidet med ny kirkeordning. Nå må de hentes fram igjen og tas med i det videre kirkeordningsarbeidet.

Økonomiske/administrative konsekvenser

Denne sakens hovedfokus er å reflektere over Den norske kirkes selvforståelse og rolle i et flerreligiøst samfunn, noe som kan gjøres innenfor eksisterende administrative og økonomiske ressurser. Men ser vi noen år framover i tid, vil dette feltet trolig kreve økte ressurser.

Økt kompetanseheving og etterutdanning bør kunne settes i gang innenfor eksisterende budsjetter til etterutdanning og utvikling av materiell på sentralt og regionalt nivå. Dette fordi det i stor grad handler om å inkludere de perspektivene saken reiser, i eksisterende planer og opplæring mer enn å lage mye helt nytt.

Det kan være aktuelt å søke om eksterne midler, som for eksempel Kulturdepartementet lyser ut, til spesifikke dialogtiltak.

Dersom det er ønskelig å etablere kirkelige dialogsentre i alle bispedømmer, må det arbeides med å skaffe regional finansiering, eventuelt som et samarbeid mellom bispedømmene og kommunale myndigheter.